

Jakub Jędras

ETNOGRAFIA

WYKŁAD NA KURS OT, 26.04.2001

1. PODSTAWOWE POJĘCIA.

Etnografia - zajmuje się opisem i analizą (również porównawczą) kultur ludzkich (oraz ich poszczególnych dziedzin i wytworów) w konkretnych, historycznych, najczęściej etnicznych uwarunkowaniach i z uwzględnieniem ich masowego, ludowego charakteru.

Niektórzy używają terminu etnografia z terminem etnologia, jednak generalnie przyjmuje się, że etnografia opisuje, a etnologia porównuje, uogólnia, interpretuje. Etnografia jest więc jakby wstępną fazą przygotowawczą etnologii i antropologii kulturowej.

Kultura ludowa - termin wprowadzony w XIX wieku na oznaczenie elementów kulturowych ukształtowanych w obrębie "niższych" warstw społeczeństw narodowych, określonych jako "lud".

Zainteresowania badawcze, dotyczące kultury ludowej:

- 1) ustalenie i wyjaśnienie jej elementów składowych,
- 2) przemiany kultury ludowej i jej rozpad
- 3) rola dawna i współczesna kultury ludowej w społeczeństwach narodowych.

Kazimierz Moszyński podzielił kulturę ludową na kulturę materialną, kulturę duchową i kulturę społeczną.

W Polsce od końca XIX wieku usiłowano nasycić elementami kultury ludowej elitarną sztukę i literaturę w imię tożsamości narodowej. W czasach PRL-u kultura ludowa rozumiana była jako jeden z nurtów tradycji narodowej i kultury współczesnej.

Grupa etnograficzna - grupa wyróżniona przez etnografów na podstawie odrębnych, obiektywnych cech kulturowych i (choć nie zawsze) świadomości odrębności grupowej, stanowiąca część grup i wspólnot etnicznych lub występująca na ich pograniczu.

Stanisław Bystron wyznaczał zasięg grupy etnograficznej na podstawie zasięgów występowania poszczególnych elementów kulturowych. W powojennej etnografii służyły temu m.in. atlasy etnograficzne.

Grupa etniczna - społeczność, której tożsamość kulturowa związana jest najczęściej z określonym terytorium etnicznym. Z g.e. mamy do czynienia, gdy istnieją potencjalne warunki dla ukształtowania się z niej narodu i gdy jest wśród danej grupy świadomość wspólnych historycznych losów.

Naród wg Stanisława Ossowskiego

Naród to grupa społeczna, która akceptuje określone wzory więzi społecznej, wszczepia je świadomie w swych członków i próbuje odgrywać rolę "narodu". Grupa taka musi posiadać spójność, być terytorialna w sensie ideologicznym, u której kraj i naród traktowane są

współzależnie, a istnienie i powodzenie narodu są celem samym w sobie. Czynniki narodotwórcze to: trwałość i wielkość grupy, obecność w świadomości społecznej idei ojczyzny, autoteliczność oraz mity, jako składnik ideologii narodowej.

O przynależności do danego narodu decydują czynniki obiektywne (język, religia, kultura) oraz czynniki subiektywne (świadomość przynależności do narodu, świadomość historyczna). Ostatnio badacze skłaniają się zwłaszcza ku czynnikom subiektywnym, jako wyznacznikom przynależności do narodu.

Mniejszość narodowa to grupa obywateli danego państwa, pozostająca w mniejszości w stosunku do pozostałej części jego ludności i nie zajmująca pozycji dominującej, wyróżniająca się cechami etnicznymi, językowymi lub religijnymi, wspólnie dążąca do zachowania swej odrębności kulturowej i posiadająca aspiracje ujmowane w kategoriach państwa.

2. GRUPY ETNOGRAFICZNE I MNIEJSZOŚCI NARODOWE W POLSCE.

Pierwszym polskim etnografem był Oskar Kolberg, który opisał kulturę duchową, pieśni i przysłowia wszystkich ziem polskich w połowie XIX wieku. Jego dzieło nosiło tytuł: "Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce.", a liczyło 49 tomów.

Najbardziej dla badania etnografii polskich Karpat w XIX wieku przysłużył się Wincenty Pol swoją pracą pt: "Rzut okiem na północne stoki Karpat." (1885)

W latach późniejszych na różne sposoby próbowano dzielić Polskę na regiony i grupy etnograficzne - m.in. Łukasz Gołębiowski, Adam Fischer, Stanisław Bystron i Anna Kutrzeba-Pojnarowa.

Poniższe zestawienie przedstawia grupy, które wciąż lub jeszcze do niedawna wykazywały się aktywnością na polu zachowania swej specyfiki.

Ważniejsze grupy etnograficzne w Polsce:

Nazwa grupy	Obszar zamieszany przez grupę i główne ośrodki	Uwagi i luźne skojarzenia
Pomorze		
Słowińcy	Okolice Słowińskiego Parku Narodowego; Kluki, Smołdzino	Grupa już praktycznie nie istniejąca, dużo jej przedstawicieli mieszka pod Hamburgiem
Kaszubi	Kaszuby; Kartuzy, Kościerzyna, Chmielno, Wejherowo, Wdzydze	Odrębny dialekt języka polskiego, przez niektórych uważany za osobny język; tabaka
Warmia i Mazury		
Warmiaczy	Warmia	
Mazurzy	Mazury	
Mazowsze i Podlasie		
Kurpie Zielone	Północne Kurpie; Łyse, Myszyniec	Konkurs palm wielkanocnych w

		Łysem
Kurpie Białe	Południowe Kurpie, Puszcza Biała; Brok, Długosiodło	Bartnictwo, leluje - wycinanki
Podlasianie	Podlasie; Ciechanowiec, Siemiatycze, Bielsk Podlaski	Konkurs gry na ligawach w Ciechanowcu
Księżacy Łowiccy	Okolice Łowicza; Łowicz, Lipce Reymontowskie	"Chłopi" Reymonta byli Księżakami Łowickimi; kolorowe 'pasiaki'
Wielkopolska i Kujawy		
Kujawiacy	Kujawy; Brześć Kujawski	
Bambrzy	Przedmieścia południowe Poznania, Luboń	Grupa prześladowanych katolików z Niemiec (okolice Bambergu), którzy uciekli w XVIII wieku do Polski; Bamberki noszą bardzo szerokie spódnice
Dzierzacy (Biskupianie)	Okolice Gostynia koło Leszna	
Śląsk		
Ślązacy Opolscy	Opolszczyzna	
Górale Śląscy	Śląsk Cieszyński; Istebna, Koniaków	Koronki z Koniakowa
Małopolska		
Opoczniacy	Okolice Opoczna	
Krakowiacy	Kraków i okolice	Charakterystyczny strój krakowski, akcja "Wesela" Wyspiańskiego rozgrywa się właśnie wśród Krakowiaków
Górale Żywieccy	Żywiecczyzna	
Górale Podhalańscy	Podhale; Nowy Targ, Ludźmierz, Zakopane, Bukowina Tatrzańska, Poronin	Strój i tańce góralskie, kultura pasterska, gwara podhalańska
Orawiacy	Orawa; Zubrzyca Górna, Lipnica Wielka	Charakterystyczne chaty z wyżką
Górale Spiscy	14 wsi polskiego Spiszu - m.in. Łapsze Niżne, Niedzica, Kacwin	
Górale Szczawniccy	Okolice Szczawnicy; Szczawnica, Kroscienko, Grywałd	Kościółek drewniany w Grywałdzie
Lachy Sądeckie	Okolice Łącka i Podegrodzia pod Nowym Sączem	Śliwowica łącka

- ❖ Garncarstwo
- ❖ Sprzęty domowe i gospodarskie, np. skrzynie
- ❖ Wycinanki i pisanki
- ❖ Piece i kafle piecowe

Ważniejsze mniejszości narodowe i etniczne w Polsce

Mniejszość	Liczba osób w tys.	Miejsca zamieszkania
Niemcy	300 - 350	Śląsk Opolski, Górny Śląsk, Mazury, Gdańsk, Szczecin, Wałbrzych
Ukraińcy	200 - 250	Warmia i Mazury, Pomorze, woj. zachodnie, Podlasie, dawne woj. chełmskie, zamojskie, przemyskie, krośnieńskie, także: Warszawa, Wrocław, Szczecin, Olsztyn, Koszalin
Łemkowie	50 - 70	woj. zachodnie, Beskid Niski, Warszawa, Wrocław, Kraków, Gorzów Wlkp., Legnica
Białorusini	200 - 300	Dawne woj. białostockie, także: Warszawa, Gdańsk, Olsztyn, Lublin
Litwini	20 - 30	Puńsk, Sejny i okolice, także: Suwałki, Białystok, Warszawa, Gdańsk, Słupsk, Bydgoszcz
Żydzi	10 - 15	Diaspora - gl. ośrodki: Warszawa, Wrocław, Kraków, Górny Śląsk
Cyganie	ok. 25	Gorzów Wlkp. i okolice, Warszawa, Otwock, Żyrardów, Mława, Olsztyn, Tarnów, Andrychów, Pabianice, Piotrków Tryb., Wrocław
Lowarzy; Kelderasz; Polska Roma; Bergitka Roma		
Słowacy	15 - 20	Spisz, Orawa, także: Kraków, Górny Śląsk
Cześć	ok. 3	Zelów i okolice Belchatowa, Kotlina Kłodzka
Starowierzy	ok. 3	Suwałszczyzna, Wojnowo
Tatarzy	2,5 - 5	Białostoczczyzna, Trójmiasto, Gorzów Wlkp., Szczecin, Elbląg
Karaimi	0,2	Diaspora - gl. ośrodki - Gdańsk, Wrocław, Warszawa

3. PRAWA LOKACYJNE I KSZTAŁTY POLSKICH WSI.

Lokacja wsi i miast rozpoczęła się na terenach polskich od XIII wieku. Było to zazwyczaj zakładanie wsi i miast na prawie niemieckim, co połączone było zwykle z wprowadzeniem niwowego układu pól i regularnej zabudowy. W późniejszym okresie lokacją było również przenoszenie istniejących wsi z prawa polskiego na niemieckie.

Prawo niemieckie (lub prawo czynszowe) i jego późniejsze odmiany: prawo magdeburskie (dotyczyło miast), prawo śródkie, prawo chełmińskie. Wcześniej na ziemiach polskich było tzw. prawo polskie, gdzie osadnik musiał oddawać panu czynsz w naturze, będąc całkowicie od pana zależnym - mógł być usunięty bez przyczyny, choć mógł także odejść sam po wykonaniu powinności.

Najważniejszy w prawie niemieckim był tzw. zasadzca. Była to osoba organizująca na podstawie umowy z panem feudalnym werbunek osadników i lokację wsi lub miast na jego ziemi. Zwykle zostawał dziedzicznym sołtysiem lub wójtem. Osadnicy dostawali w wieczne użytkowanie ziemię, tzw. łan. Osadnik wpłacał panu sumę za ziemię - potem pan nie mógł chłopca usunąć bez spłacenia tej sumy. Za zgodą feudała i opłatą kmięc mógł sprzedać swoją

Elementami charakterystycznymi dla grup etnograficznych są, oprócz architektury, rzemiosło i sztuka ludowa oraz strój.

Sztuka ludowa i rzemiosło ludowe to m.in.:

- ❖ Rzeźba ludowa
- ❖ Malarstwo ludowe
- ❖ Hafty i tkactwo
- ❖ Kowalstwo

ziemię. Świadczenia na rzecz pana obowiązywały dopiero po okresie tzw. wolnizny - był to zwykle okres od 2 do 24 lat.

Sam sołtys miał liczne przywileje:

- Dostawał kilka łanów ziemi (zwykle co szósty)
- Był zwolniony od czynszu
- Miał prawo zakładania stawów, łowienia ryb, polowania
- Mógł założyć karczmę, młyn, jatki, folusz
- Zatrzymywał dla siebie szóstą część czynszu pobieranego na rzecz pana
- Zabierał trzecią część kar sądowych

Ale także obowiązki, z których najważniejsze były: ściąganie podatków, przewodniczenie ławie wiejskiej, która sądziła chłopów i służba wojskowa na rzecz pana.

Migracja wołoska. Począwszy od XIII wieku pasterskie ludy bałkańskie zaczęły wędrować na północ. Przyczyną tego zjawiska było zapewne zagrożenie tureckie, a także wyczerpanie się pastwisk bałkańskich. Przez Karpaty Rumuńskie (czyli Wołoszę) i dalej wzdłuż łuku Karpat wędrowały kilkudziesięcioosobowe rody, wiodąc ze sobą stada owiec. Ludność ta, zwana u nas Wołochami zajmowała się bowiem pasterstwem. Wędrowali wzdłuż Karpat i dostali się aż do bramy Morawskiej w XVI wieku. Właściciele ziem w pustych jeszcze wówczas Beskidach starali się ludność wołoską osadzać - była to szansa na zagospodarowanie górskich terenów. Początkowo osadzano Wołochów na prawie niemieckim, potem specjalnie dostosowano je do potrzeb gospodarki pasterskiej - powstało w ten sposób prawo wołoskie. Wraz z Wołochami na zachód przemieszczały się ogromne ilości żywności ruskiego, prawdopodobnie skutek niebezpieczeństwa ze strony Tatarów. Osadnictwo to stworzyło klin sięgający okolic Szczawnicy (Ruś Szlachetowska), zaś najdalej na zachód wysuniętą wsią pochodzenia ruskiego jest Osturnia na słowackim Zamagurzu Spiskim. Wołosi nie mieli dobrze rozwiniętego języka i religii, przejmowali więc je od Rusinów

Prawo wołoskie. Pierwsze wsie na prawie wołoskim lokowano pod koniec XIV wieku, ale rozpowszechniły się one w wieku XVI, wypierając z Karpat prawo niemieckie. Prawo wołoskie było połączeniem zasad prawa niemieckiego ze zwyczajami pasterskimi Wołochów. Nie regulowało stosunków ziemskich, albowiem podstawą gospodarki było pasterstwo. Czynsz pieniężny zastąpiono naturalnym, łatwiejszym do płacenia przez pasterzy. Wolnizna wynosiła zwykle 24 lata. Na czele osady stał kniaź, mający podobne jak sołtysi prawa i obowiązki. Kilka osad stanowiło krainę - jej zarządcą był krajnik czyli wojewoda wołoski.

Układy wsi:

- ulicówka
- wielodrożnica
- łańcuchówka
- łańcuchowo-leśny
- niwowo-siedliskowy

MNIEJSZOŚCI NARODOWE I ETNICZNE W RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Mniejszość	Liczba osób w tys.	Miejsca zamieszkania	Organizacje, Pisma	Imprezy kulturalne
Niemcy	300 - 350	Śląsk Opolski, Górny Śląsk, Mazury, Gdańsk, Szczecin, Wałbrzych	Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno - Kulturalnych w Polsce (Opole, 1991) - w jego skład wchodzi m.in.: Tow. Spół-Kult. Mniejszości Niemieckiej na Śląsku Opolskim (Gogolin, 1990 - wcześniej Opole), Niemieckie Towarzystwo - Społeczno - Kulturalne w Wałbrzychu (1957), Związek Mniejszości Niemieckiej w RP (Wrocław), Związek Śląskich Rolników (Strzelce Opolskie, 1990), poza tym: Stowarzyszenie Mazurskie (Olsztyn), Niemiecka Wspólnota Robocza "Pojednanie i Przyszłość" (Katowice, 1991); pisma - "Hoffnung - Czasopismo Niemców na Górnym Śląsku" (Katowice, PiP), "Masurische Storchepost" (Olsztyn, SM), "Schlesische Wochenblatt" (Opole, TSKNŚO)	Ludowe festyny, dożynki, koncerty zespołów artystycznych z Niemiec, imprezy z okazji Dnia Matki, Dnia Kobiet, Dnia Seniora, Mikołajek, Dnia Dziecka; Konkurs recytatorski poezji śląskiej; Letnie Spotkania w Krutyni, poświęcone literaturze, tradycji mazurskiej i przyszłości niemieckiej (Stowarzyszenie Mazurskie); Festyny letnie Związku Stowarzyszeń Ludności Niemieckiej w Byłych Prusach Wschodnich (od 1993); Polsko-Niemieckie Centrum Młodzieży w Olsztynie;
Ukraińcy	200 - 250	Warmia i Mazury, Pomorze, woj. zachodnie, Podlasie, dawne woj. chełmskie, zamojskie, przemyskie, krośnieńskie, także: Warszawa, Wrocław, Szczecin, Olsztyn, Koszalin	Związek Ukraińców w Polsce (Warszawa, 1990, w wyniku przekształcenia Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno - Kulturalnego, 1956), Związek Ukraińców Podlasia (Bielsk Podlaski, 1992), pisma - "Nad Buhom i Narwoju" (Bielsk Podlaski, ZUP), "Naše slovo" (Warszawa, ZU)	Chóry i zespoły artystyczne (np. "Żurawili" - chór męski); Festiwal Kultury Ukraińskiej (od 1969 co dwa lata); Młodzieżowy Jarmark - w Gdańsku; Dni Muzyki Bandurowej - w Przemysłu; Festiwal Zespołów Dziecięcych w Koszalinie; Bytowska Watra; Festiwal Kultury Ukraińskiej na Podlasiu; Muzyczne Dialogi nad Bugiem; Święto Iwana Kupaty;

Lemkowie	50 - 70	woj. zachodnie, Beskid Niski, Warszawa, Wrocław, Kraków, Gorzów Wlkp., Legnica	Zjednoczenie Łemków (Gorlice, 1990) - wchodzi w skład Związku Ukraińców w Polsce, Stowarzyszenie Łemków (Legnica, 1989) - partia polit. Rusiński Demokratyczny Krag Łemków w Polsce "Hospodar"; pismo - "Besida - Łemkowskij Trimisjacznyk" (Krynica, SŁ), "Watra" (Gorlice, ZŁ)	Zespoły artystyczne: "Łemkowyna" i "Kyczera"; "Łemkowska Watra" w Zdny (wcześniej w Hańczowej, Bartnem); Łemkowskie Lato; Łemkowska Jesień Poetycka;
Białorusini	200 - 300	Dawne woj. białostockie, także: Warszawa, Gdańsk, Olsztyn, Lublin	Związek Białoruski w RP (Białystok, 1993) Białoruskie Zjednoczenie Demokrat. (1990), Białoruskie Tow. Społeczno - Kulturalne (1956), pisma - "Niwa" (Białystok), "Białoruskie Zeszyty Historyczne" (Białystok, Białoruskie Towarzystwo Historyczne), "Czasopis" (Białystok, Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich)	Festiwal "Piosenka Białoruska" w Białymstoku (BTS-K); Festyny we wsiach Białostoczczyzny; Święto Kultury Białoruskie (BTS-K); Festiwal Muzyki Młodej Białorusi "Basowiszcz" (BZStudentów); Liczne zespoły artystyczne i chóry, np.: "Żurawinki" z Ogrodniczek, "Wasiloczki" z Bielska Podlaskiego; Konkursy recytatorskie;
Litwini	20 - 30	Puńsk, Sejny i okolice, także: Suwałki, Białystok, Warszawa, Gdańsk, Słupsk, Bydgoszcz	Wspólnota Litwinów w Polsce (Puńsk, 1993), Stowarzyszenie Litwinów w Polsce (1992, Sejny, powstałe na bazie Litewskiego Towarzystwa Społeczno - Kulturalnego, 1956), Litewskie Towarzystwo św. Kazimierza (Sejny, 1990) - pisma: "Auśra" (Puńsk, SLWP),	Zespoły artystyczne, np.: "Klumpe", "Dzukija" (chór); Dom Kultury Litewskiej w Puńsku; Saskridis - zlot litewskich zespołów nad jeziorem Galadus koło Sejny; Noc Świętojańska; Jarmark 15 sierpnia; Obchody święta zmarłych "Velines"; Festiwal Teatrów Stodolanych w Puńsku
Żydzi	10 - 15	Diaspora - gl. ośrodki: Warszawa, Wrocław, Kraków, Górny Śląsk	Towarzystwo Społeczno - Kulturalne Żydów w Polsce (Warszawa, 1950), Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich (Warszawa), pisma - "Dos Jidisz Wort - Słowo Żydowskie" (TS-KWP), "Jidete" (Warszawa), "Midrasz"	Państwowy Teatr Żydowski im. Estery Racheli Kamińskiej w Warszawie; Semina, konferencje, konkursy, itd.
Cyganie	ok. 25	Gorzów Wlkp. i okolice, Warszawa, Otwock, Żyrardów, Mława, Olsztyn, Tarnów, Andrychów, Pabianice, Piotrków Tryb., Wrocław	Stowarzyszenie Romów w Polsce (Oświęcim, 1991), Rada Romów w Polsce (1996), Społeczno-Kulturalne Stowarzyszenie Romów w Tarnowie. Centrum Kultury Romów (1989); pisma - "Rrom p-o drom" (Białystok, RR)	Festiwal w Gorzowie Wielkopolskim i Ciechocinku;

Słowacy	15 - 20	Spisz, Orawa, także: Kraków, Górny Śląsk	Towarzystwo Słowaków w Polsce (Kraków, 1995 - na bazie Towarzystwa Społeczno - Kulturalnego Czechów i Słowaków w Polsce, 1957), pismo - "Život" (Kraków, TSWP)	Świętlice TSWP na Spiszu i Orawie (24); Zespoły orkiestr dętych, dziecięce zespoły muzyczne i teatryki ("Veselica" z Niedzicy, "Mali Spisacy" z Nowej Białej, zespoły folklorystyczne; Przejścia teatryków amatorskich w Kacwinie i w Niedzicy; Konkurs poezji i prozy słowackiej w Jurgowie
Czesi	ok. 3	Zelów i okolice Belchatowa, Kotlina Kłodzka	j.w. - w ramach TSWP uczestniczą "koła czeskie" - ok. 100 członków	
Starowierzy	ok. 3	Suwałszczyzna, Wojnowo	Naczelna Rada Staroobrzędowców (1983)	Zespół "Riabina" z Gabowych Grądów;
Tatarzy	2,5 - 5	Białostoczczyzna, Trójmiasto, Gorzów Wlkp., Szczecin, Elbląg	Związek Tatarów Polskich (Białystok, 1992), Muzułmański Związek Religijny (Białystok), pismo - "Rocznik Tatarów Polskich" (Gdańsk, ZTP)	"Orienty Sokólskie" - od 20 lat - sesje naukowe; 1997 - Dni Tatarów w Warszawie;
Karaimi	0,2	Diaspora - gl. ośrodki - Gdańsk, Wrocław, Warszawa	Karaimski Związek Religijny (Warszawa, 1974)	Zjazdy Karaimskie 1975-1986;

Definicje pojęć naród i mniejszość narodowa

[na podstawie opracowania "Mniejszości narodowe w Polsce 1918-1995" autorstwa H. Chalupczaka i T. Browarka, Lublin 1998]

Naród:

Florian Znaniecki

Naród jako społeczeństwo kultury narodowej, najważniejsze czynniki narodotwórcze, poza kulturą rozumianą jako zespół powiązanych ze sobą systemów wartości, to te elementy, które wpływają na jej przemiany, a więc: terytorium, aktywność społeczna, procesy ekonomiczne, świadomość więzi. Wśród atrybutów narodu są także trwałość i ciągłość.

Stanisław Ossowski

Naród to grupa społeczna, która akceptuje określone wzory więzi społecznej, wszczepia je świadomie w swych członków i próbuje odgrywać rolę "narodu". Grupa taka musi posiadać spójność, być terytorialna w sensie ideologicznym, u której kraj i naród traktowane są współzależnie, a istnienie i powodzenie narodu są celem samym w sobie. Czynniki narodotwórcze to: trwałość i wielkość grupy, obecność w świadomości społecznej idei ojczyzny, autoteliczność oraz mity, jako składnik ideologii narodowej.

Jerzy J. Wiatr

Naród to historycznie ukształtowana wspólnota, powstała na gruncie wspólnych losów dziejowych, wspólnej gospodarki towarowej i wspólnych instytucji politycznych (czyli czynniki obiektywne), charakteryzująca się istnieniem poczucia państwowego jako podstawowego składnika świadomości grupowej (czynnik świadomościowy). Wśród czynników narodotwórczych najważniejsze są polityczne, a następnie ekonomiczne i społeczne.

Wielka Encyklopedia Powszechna PWN

Naród to historycznie wytworzona, trwała wspólnota ludzi, ukształtowana na gruncie wspólnych losów dziejowych, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego, przejawiająca się w świadomości narodowej jej członków.

Nowa Encyklopedia Powszechna PWN (1996)

Naród to zbiorowość ludzi wyróżniająca się wspólną świadomością narodową.

Mniejszość narodowa:

A. Klafkowski

Mniejszości narodowe to grupy ludności osiadłe w danym państwie i zwykle posiadające jego obywatelstwo, różniące się od większości obywateli tego państwa pochodzeniem etnicznym, językiem lub kulturą, a przy tym często prezentujące własne interesy polityczne, społeczne czy kulturalne związane ze świadomością odrębności grupy (świadomością narodową).

J. Byczkowski

Mniejszości narodowe to wszystkie grupy etniczne i narodowościowe oraz odłamy narodowe nie posiadające na obszarze omawianego państwa własnej państwowości, a charakteryzujące się rozwiniętym poczuciem odrębności etniczno-grupowej i dążące do jej zachowania, co znajduje swój wyraz w pielęgnowaniu języka, tradycji, wierzeń oraz w różnych formach czynnego podkreślania i demonstrowania tej odrębności.

Krzysztof Kwaśniewski

Mniejszość narodowa to kategoria osób wyróżniających się odrębnością etniczną (język, kultura, tradycje), która nie posiada autonomii terytorialnej w kraju, w którym żyje, a w którym, ze względu na swoją liczebność nie stanowi najważniejszego narodu państwowego. Ponadto grupa ta pragnie zachować elementy swojej narodowej odrębności, zaś z krajem macierzystym utrzymuje tylko kontakty kulturalne bez naruszenia lojalności wobec państwa zamieszkiwania.

G. Janusz

Mniejszość narodowa to każda grupa etniczna, pozostająca w wyraźnej mniejszości w stosunku do reszty ludności w państwie, nie tworząca na terenie swego zamieszkania własnej państwowości, charakteryzująca się dążeniem do kultywowania swej kultury, tradycji, języka, religii oraz świadomości narodowej jako podstawowych cech decydujących o odrębności etnicznej i odróżniających jej członków w sposób wyraźny lub dorozumiany od pozostałej ludności w tym państwie.

Badania koordynowane przez ONZ

Mniejszość narodowa to grupa pozostająca w liczebnej mniejszości w stosunku do pozostałej ludności państwa, nie zajmująca pozycji dominującej, której członkowie, będąc obywatelami tego państwa, charakteryzują się cechami etnicznymi, religijnymi lub językowymi, odmiennymi od pozostałej części ludności i wykazują choćby domniemane poczucie wspólnoty zmierzając do zachowania swej kultury, tradycji, religii lub języka.

Instrument Inicjatywy Środkowo-Europejskiej ochrony praw mniejszości

Mniejszość narodowa to grupa mniejsza liczebnie od pozostałej części ludności w danym państwie, której członkowie, będący obywatelami danego państwa, mają etniczne, religijne lub językowe cechy odróżniające je od pozostałej części ludności i kierują się wolą zachowania własnej kultury, tradycji, religii lub języka.

Henryk Chalupczak, Tomasz Browarek

Mniejszość narodowa to grupa obywateli danego państwa, pozostająca w mniejszości w stosunku do pozostałej części jego ludności i nie zajmująca pozycji dominującej, wyróżniająca się cechami etnicznymi, językowymi lub religijnymi, wspólnie dążąca do zachowania swej odrębności kulturowej i posiadająca aspiracje ujmowane w kategoriach państwa.

WAŻNIEJSZE SKANSENY (PARKI ETNOGRAFICZNE) W POLSCE:

Nowogród k. Łomży - woj. podlaskie, Kurpie

Sierpc - woj. mazowieckie, Płn- zach. Mazowsze

Łowicz - woj. łódzkie, Ksieżacy Łowiccy

Zubrzyca Górna - woj. małopolskie, Orawa

Nowy Sącz - woj. małopolskie, Zachodnia Łemkowszczyzna, Lachy Sądeckie

Sanok - woj. podkarpackie, Lemkowie, Bojkowie, Pogórzanie, Dolinianie

Gierkowice - woj. opolskie, Śląsk Opolski

Kłóbka - woj. kujawsko - pomorskie, Kujawy

Kluki - woj. pomorskie, zagroda Słowińców

Wdzydze - woj. pomorskie, Kaszubi

Olsztynek - woj. warmińsko - mazurskie, Mazury, Warmia

PLACÓWKI MUZEALNE, W KTÓRYCH ZNAJDUJĄ SIĘ EKSPONATY Z DZIEDZINY KULTURY I SZTUKI LUDOWEJ:

- MUZEA ETNOGRAFICZNE
- MUZEA CENTRALNE Z WYDZIELONYMI ZBIORAMI ETNOGRAFICZNYMI
- MUZEA OKRĘGOWE, ZAZWYCZAJ WOJEWÓDZKIE, ZE ZBIORAMI WIELOTEMATYCZNYMI, W KTÓRYCH WYDZIELONE SĄ ZBIORY ETNOGRAFICZNE
- MUZEA REGIONALNE, ZAZWYCZAJ W MNIJSZYCH MIASTACH, POZOSTAJĄCE POD PATRONATEM WOJEWÓDZKICH LUB MIEJSKICH URZĘDÓW, ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH, REGIONALNYCH TOWARZYSTW KULTURALNO - NAUKOWYCH, PTTK, ITP. MUZEA REGIONALNE SĄ ZAZWYCZAJ WIELOTEMATYCZNE ZE ZBIORAMI ETNOGRAFICZNYMI
- MUZEA SPECJALISTYCZNE, NP. MUZEA ROLNICTWA, WŁÓKIENICTWA, PSZCZELARSTWA, ITP.
- MUZEA KOŚCIELNE (DIECEZJALNE) M.IN. ZE ZBIORAMI SAKRALNEJ SZTUKI LUDOWEJ
- PUNKTY MUZEALNE I IZBY PAMIĄTEK
- PARKI ETNOGRAFICZNE - SAMODZIELNE MUZEA BUDOWNICTWA DREWNIANEGO
- PARKI ETNOGRAFICZNE STANOWIĄCE CZĘŚĆ EKSPOZYCJI MUZEÓW ETNOGRAFICZNYCH CZY SPECJALISTYCZNYCH (TEMATYCZNYCH)
- POJEDYNCZE OBIEKTY ARCHITEKTONICZNE ZACHOWANE DLA CELÓW MUZEALNYCH

DATY TRADYCYJNYCH DOROCZNYCH OBRZĘDÓW LUDOWYCH WSI POLSKIEJ

GODY - OKRES OD ŚWIĄT BOŻEGO NARODZENIA DO TRZECH KRÓLI (ŚWIĘTA BOŻEGO NARODZENIA - W TYM DZIEŃ ŚW. SZCZEPANA, NOWY ROK, TRZECH KRÓLI)

DZIEŃ OCZYSZCZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY - 2 II

ŚW. BŁAŻEJA - 3 II

ŚW. AGATY - 5 II

ZAPUSTY (KARNAWAŁ)

PALENIE MARZANNY (ZIMY, ŚMIERCI) - TRZECIA NIEDZIELA WIELKIEGO POSTU

NIEDZIELA PALMOWA - TYDZIEŃ PRZED WIELKANOCĄ

WIELKI TYDZIEŃ I WIELKANOC

ŚW. WOJCIECHA - 23 IV

ŚW. JERZEGO - 23 IV

ZIEŁONE ŚWIĘTA

ŚW. MARKA - 25 IV

BOŻE CIAŁO

ŚW. JANA - 23/24 VI

MATKI BOSKIEJ ZIELNEJ - 15 VIII

ŚW. WAWRZYŃCA - 10 VIII

ŚW. ROCHA - 16 VIII

ŻNIWA

DZIEŃ ZADUSZNY - 2 XI

ŚW. MARCINA - 11 XI

ANDRZEJKI - 29 XI

ŚW. KATARZYNY - 25 XI

ŚW. BARBARY - 4 XII

ŚW. MIKOŁAJA - 6 XII

ŚW. ŁUCJI - 13 XII

SZERZEJ: J.Klimaszewska, Doroczne obrzędy ludowe, [w:] Etnografia Polski. Przemiany Kultury ludowej, t. II, Warszawa 1980